

**НЕИЗВЕСТЕН РЪКОПИС НА ЛАУРА БАЗ-ФОТИАДЕ:
ЛЮБОВ И АЛЧНОСТ В ТВОРЧЕСТВОТО НА
ЕЛИН ПЕЛИН И ЛИВИУ РЕБРЕАНУ**

Росица МАРКОВА

The object of the article is to present an unpublished manuscript, written by the Romanian researcher Laura Baz-Fotiade (1930-2002), untitled “Love and avidity in Elin Pelin’s and Liviu Rebreanu’s work”. In this document she examines the eternal topics of love, greediness and redemption, common themes in both Romanian and Bulgarian classic writers as Liviu Rebreanu and Elin Pelin.

The text is available in two copies – manuscript and text script. Both documents are written in Bulgarian. The basic intention of my paper is to give the reader the possibility to take a first-hand look at Laura Baz – Fotiade’s way of working, at her own scientific laboratory. That is the reason why the paper is divided in two parts, the first one referring to the description of the texts and their specific characters, while the second one is the manuscript itself.

Key-words: Bulgarian literature, Romanian literature, classic Bulgarian writers, classic Romanian writers, Liviu Rebreanu, Elin Pelin, Realism, novel, Laura Baz-Fotiade.

Обект на изследване в настоящата статия е непубликуван ръкопис на румънската изследователка Лаура Баз-Фотиаде (1930-2002). На българската публика тя е позната с качествените си разработки в областта на българо-румънските литературни връзки през Възраждането и в най-ново време. Румънските специалисти оценяват Л. Фотиаде като успешен изследовател, всеотдаен преподавател и великолепен преводач.

Тя е възпитаник на Софийския университет „Св. Климент Охридски”, където през 1956 г. завършва специалност Българска филология. Високите резултати от следването, усетът към живата българска реч и последователността в изследователското поле откриват на младата жена пътя към университетска кариера. След завръщането си в Румъния е назначена за асистент по български език и литература в катедрата по Славистика към Букурещкия университет. Води

специализирани курсове по нова и по старобългарска литература¹. През 1974 г. защитава дисертация на тема „Принос към проучване на румъно-българските литературни отношения през периода 1850-1877 г. Литературна и публицистична дейност на Георги Стойков Раковски в Румъния” под научното ръководство на проф. Александру Дима, и става доктор на филологическите науки. Спецификата на проблема поражда възможността този труд да бъде публикуван на български език през 1980 г. Посрещнат е с положителни оценки от страна на българските литературоведи².

Л. Фотиаде посвещава житейското и творческото си време на проблемите на българската литература, самата тя е автор на великолепни преводи. В нейна памет дъщеря ѝ Рамона Фотиаде учредява стипендия „Лаура Баз-Фотиаде” за изявени румънски студенти по българска филология с интереси в областта на сравнителното литературознание³. Премията е допълнителен стимул за развитието на модерната българистика в Румъния, в памет на един чуждестранен учен, свързан с българския дух.

Жизненият и творчески път на румънската изследователка са обект на друго изследване⁴. За много от страните в живота на учения и човека, се наложи да се обърне с молба за помощ към дъщерята на Лаура Баз-Фотиаде, Рамона Фотиаде. Тук използвам възможността да изкажа своята благодарност към нея за любезното съдействие и за отзивчивостта, с която винаги посрещаше моите питания. Сред материалите, които тя ми изпрати, се намира ксерокопие на непубликуван ръкопис на Л. Фотиаде. Текстът е посветен на сходствата в творчеството на румънския белетрист Ливиу Ребряну (1885-1944) и българския писател Елин Пелин (1877-1949). Озаглавен е *Любов и алчност в творчеството на Елин Пелин и Ливиу Ребряну*. Върху него е съсредоточено вниманието на настоящето съобщение. Публикува се със съгласието на Рамона Фотиаде.

Причината Л. Фотиаде да се насочи към изследване на тези автори е нейният интерес към проблемите на сравнителното литературознание. Българската литература има много общи черти с румънската. Сходствата и

¹ *Catedra de limbi și literaturi slave. Scurt istoric*, В., 2008, с. 28-29, 36, 43-45; Mariana Măngiulea, *Laura Baz Fotiade (1930-2002)*, „Romanoslavica”, XXXVIII, 2002, с.206-208.

² Л. Баз-Фотиаде, *Литературна и публицистична дейност на Георги Раковски*, С., 1980; П. Бояджиев, *Литературна и публицистична дейност на Г.С. Раковски от Лаура Баз-Фотиаде*, „Литературна мисъл”, 6/1983, с.132-134; Б. Вълчев, *Революционер, поет, журналист*. „АБВ”, 15-21 септември, 1981, с. 2; Б. Вълчев, *Румънският период на Г.С. Раковски*, „Език и литература”, № 2, 1982, с.86-87.

³ Д. Гамулеску, *Награда за румънски студенти българисти, учредена на името на д-р Лаура Баз-Фотиаде*, „Българистика”, № 5, 2002, с105-106.

⁴ *Българо-румънските литературни отношения през Възраждането и проблемите на новата българска литература в творчеството на Лаура Баз-Фотиаде*, „Историческо бъдеще”, № 1, 2011 (под печат).

взаимовлиянията в литературите на двете страни са осветлени в нейните наблюдения през годините. Най-известните разработки по тези проблеми са свързани с влиянието на румънския класик Михаил Садовяну върху творческия свят и подход на българския белетрист Йордан Йовков, проблемите на билингвистичните печатни издания на българските писатели през Възраждането, както и мястото на българските писатели и поети в румънската литературна критика¹. В конкретния случай е напълно естествено Л. Фотиаде да потърси и да открие в разказите на Елин Пелин сродна творческа натура в наследството, завещано на румънската класика от Ливиу Ребряну.

Селската тематика е често срещан мотив в литературния процес в края на XIX и началото на XX в. Тръгвайки от примерите в руската и в западната класическа литература, Л. Фотиаде посочва проблемите на румънското и на българското село като наболели теми в румънското и българското литературно пространство в периода между двете световни войни. Българските и румънските автори имат силен усет към народната душа и макар да се доближават по теми, те се различават чувствително от европейските примери със своята силно изразена драматичност². Елин Пелин е певец на българското село и неговата богата душевност. Майстор на краткия разказ в българската литература, той притежава редкия талант да опише трудностите на селянина, породени от сиромашията и непосилните задължения на ежедневието. В същото време той умеє да пренася читателя в света на сакралното, приказното, в света на веселието и жизнеността на българския народ³.

Подобни са интересите на Л. Ребряну, а проблемите на румънския селянин също са жестока и болна тема в неговия творчески свят. Концепцията за природно добрия човек, съхранен от допира на цивилизацията и урбанизацията е основен източник за вдъхновение у Ребряну⁴. Между Елин Пелин и Ребряну се наблюдава сходство в проблематиката, породено от социално-икономическите проблеми на селото в началото на XX в. Но близостите в творчеството на двамата автори се изразява не само в богатството на социално-битови мотиви, които селото предлага в изобилие за литературата, а и в житейската и творческата съдба на големите класици. Л. Фотиаде подчертава техния селски произход, който захранва творческите им импулси през годините.

¹ *Locul lui Iordan Iovkov în relațiile literare româno-bulgare din sec. al XX-lea*, în *Studii de literatură universală*, III, 1961, с.237-257; *Prelegeri de literatură bulgară*, Universitatea din București, 1979, 223 с.

² Л. Фотиаде, *Любов и алчност в творчеството на Елин Пелин и Ливиу Ребряну*, ръкопис, л. 1.

³ Св. Игов, *История на новата българска литература 1978-1944*, С., 1993, с. 198-203, 212-214.

⁴ *Dicționarul scriitorilor români*, București, 2002, с. 52-60.

Роденият в Трансилвания румънски класик Л. Ребряну печата през 1920 г. романа „Йон”. Тази стъпка му донася известност и наградата на Румънската академия за литература¹. В произведението място намира непреходната тема за жаждата на човека за земя, за трудолюбието, за проблемите на провинция Трансилвания веднага след Първата световна война². Подобни проблеми се разглеждат в повестите „Земя” (1922) и „Гераците” (1911) на Елин Пелин, като Л. Фотиаде добавя наред с тях и една от ранните творби на българския писател, „Нечиста сила” (1909). И ето че Л. Фотиаде се спира на тези творби, защото в тях най-избистрено пулсират контрапунктите на човешката душа, като любов – омраза, алчност – любов, престъпление – прошка, смърт – разкаяние. Наистина темата за българското село се разработва не само от Елин Пелин, но и от Михалаки Георгиев, Тодор Влайков, Антон Страшмиров, Йордан Йовков и Георги Караславов. Но за Л. Фотиаде у Елин Пелин се срещат най-многобройните и болезнени проблеми, заложили и в „Йон” на Л. Ребряну. Това я подтиква да заяви, че двамата са „събратя” по перо³. Близки по вътрешен мир и светоусещане са героите на Ребряну, Йон и Еньо от „Земя” на Елин Пелин. Те са готови на предателство и престъпление, не се спират пред нищо свято в името на идеята да се сдобият с повече земя. Земята е символ на плодородието, от нея се ражда животът, но в същото време земята приема живота обратно в себе си, поглъща го в безконечната верига на раждането и смъртта. И двамата заменят любовта и чистите трепети на сърцето си с богатството и увеличаването на земята.

Л. Фотиаде достига до извода, че едновременно с увеличаването на земята, героите на Ребряну и Елин Пелин от нейни стопани се превръщат в нейни роби⁴. Отрезвяването идва късно, но цената, която трябва да заплатят за алчността си е висока.

Текстът е наличен в два екземпляра – ръкописен и печатан на пишеща машина. Двата документа имат своите особености, защото докрая авторката е вмъквала в междуредията допълнителни разсъждения. За улеснение ще разгранича двата варианта с условно обозначаване на ръкописа като „Чернова”, а печатния текст – „Белова”. При пръв прочит те звучат еднакво, но в хода на редакторската работа се установиха леки различия в съдържанието на двата документа, които е важно да бъдат отбелязани. Езикът и на двата документа е български.

¹ Л. Ребряну, *Йон*. Роман. Прев. Янка Митева, С., Народна култура, 1947, 308 с. Превод на романа извършва и Гергана Стратиева през 1967 г., издаден също от Народна култура.

² Н. Криведия, *Ромънският роман. Кратък преглед върху развоя му*, „Българска мисъл”, 1943, 5-6, с.234-236.

³ Л. Баз-Фотиаде, *Любов и алчност в творчеството на Елин Пелин и Ливиу Ребряну*, ръкопис, л. 2.

⁴ Пак там, л. 5; Игов, *цит. съч.*, с. 203-206.

Черновата се състои от девет листа бяла, прозрачна хартия, изписана на ръка със син химикал. Листовите са номерирани с арабски числа в средата на горната им част. Заглавието на разработката е подчертано с права линия, но мъчно се набива на око една особеност – поради своя румънски произход и езикови навици, Лаура Баз-Фотиаде е написала името на румънският класик Ливиу Ребряну като „Ливиу”. Това разбира се, не се дължи на небрежност или незнание, а на технически пропуск. Тази особеност се повтаря и в печатния текст.

По страниците на черновата са нанесени множество поправки и допълнения на ръка от авторката, предимно с химикалка също със син цвят, но не са редки случаите, когато прилага обикновен молив. Така например, в горната част на ръкописния текст, на лист 1а, още в първото изречение, с молив са добавени важни мисли, с които се обогатява въстъпителната част на темата. С молив са внесени допълнения по листове № 1, 3, 4, 5 и 6. На четвърти и пети лист личи стремеж да се подсили цвета на молива, защото върху него думата е повторена с химикалка. Добавките по шестия лист се отличават единствено с подчертаването на наименованията на романите „Земя” и „Йон” с молив.

Особеност между първия лист и останалите осем е в различният, по-тъмен цвят на химикалката. Изглежда, че химикалът е свършил, защото в края на листа цвета му постепенно избледнява и това е наложило употребата на друг, със светло син цвят, какъвто се използва и при останалите листове хартия. Това се потвърждава и от последните букви на изречението, дописани с молив. В дъното на първия лист е поставена звездичка с препратка към долната част на лист 1а. На съответната страница има текст, който допълва въстъпителните думи на авторката и присъства в текста на Беловата. Името на автора на ръкописа е написано сравнително късно, след довършване на текста, тъй като е използван отново син химикал, но цветът е доста по-светъл от този, използван главно на първата страница. Последният лист на черновата, осмият, е без поправки. Изключение прави само една питанка, поставена с молив в полето на листа при заключителните думи на автора. Възможно е да е обмисляла по-различно звучене на финалните изречения, макар в Беловата да е запазен началният текст.

На обратната страна на втория и петия лист на ръкописа се съдържат добавки на ръка от авторката. На лицевата страна на съответните листове тези промени са отбелязани със звездички и с бележките “*Vezi verso*” – „Виж, обърни отзад”.

Беловата е богато изпъстрена от авторката с поправки на ръка. Всички са с химикалка, със синия цвят, приложен основно в Черновата.

Лист 1а всъщност е бил първият лист на съчинението. На лист 1 начисто са преписни въстъпителните думи към текста. От друга страна, в лист 1 не се разчитат някои от първоначалните й намерения да представи подробно особеностите на селската тематика в българската и румънската литература. Това твърдение се

подсилва и от начина, по който първите два абзаца в лист 1а са задраскани, защото в тях се съдържат детайли, които липсват на лист 1 (вж. Приложение № 1).

Впечатление прави също румънската транскрипция на някои думи и лични имена. Така например френските писатели Жорж Санд и Оноре дьо Балзак се срещат като „Джордж Санд” (от рум. „Джорже”) и Х. Балзак (под влияние на фр. ез. от фр. Honoré de Balzac). Срещат се термини като „нувела” (вм. „новела”), „монастир” – пред „манастир”, но в конкретния случай това не са правописни грешки, а технически, допуснати под влиянието на родния език на изследователя.

Все още не може да се уточни със сигурност по какъв повод е изготвен текстът. Авторката го нарича „доклад”¹, което навява на мисълта, че е изнесен на симпозиум, научна среща или конференция между българските и румънските специалисти в областта на литературата. Вероятно е написан по покана на българските литературоведи във връзка с честване годишнина на писателя Елин Пелин. На тази мисъл ме навежда наличието на биографичния и творчески обзор за румънския писател Л. Ребряну, а Елин Пелин е представен само като творец. Българската публика познава Елин Пелин добре, но със сигурност знае малко за Ребряну. Лаура Фотиаде ползва публикуваните през 1972 г. от издателство „Български писател” произведения на Елин Пелин под редакцията на Тодор Боров. С романа „Йон” на Ливиу Ребряну авторката работи по том втори на неговите избрани творби от 1962 г.

Важен въпрос предизвиква датирането на Черновата. На последния, осми лист ясно е отбелязана датата 23 август 1990 г. В печатния текст първоначално тази дата също е била приета, но по-късно авторката саморъчно е поправила датата от 23 на 20 август (виж. Приложение № 2). Какво е накарало Лаура Фотиаде да промени числата? Възможно ли е да не е искала работата ѝ да се свързва със знаменателния за Румъния 23 август от 1944 г.? През лятото на 1990 г. все още се помнят дълбоките следи в румънското общество от кървавата зима на 1989 г., белязала края на диктатурата на Чаушеску. Все пак, не е изключено изложението да е замислено през лятото на 1990 г. и да добива завършен вид в дните между 20 и 23 август. Това би обяснило колебливостта на авторката при окончателното му датиране. В настоящата публикация за окончателна дата се приема посочената в ръкописа – 23 август 1990 г.

Разработката заслужава вниманието на специалистите, тъй като позволява да се надникне в дълбочина в творческата лаборатория на румънската изследователка. Отваря вратите към нейното мислене и творчески подход при разработването на погледи в областта на сравнителното литературознание. Изобилните поправки на ръка свидетелстват за силен стремеж към постигане на синтезираност чрез излагане на най-важните впечатления, извикани в хода на

¹ Л. Баз-Фотиаде, *Любов и алчност в творчеството на Елин Пелин и Ливиу Ребряну*, Чернова, л. 2.

работа. В същото време анализът е достатъчно изчерпателен, написан на увлекателен език, обхваща цялостния кръг от проблеми, посочени в самото заглавие. Смятам, че първоначален вариант на текста на румънски език не е съществувал. Бидейки изявен преводач на българската литература през втората половина на XX в., Лаура Баз-Фотиаде не е имала проблем да напише доклада направо на български език.

Езикът и стилът на авторката са достатъчно добри и правилни и не създадоха почти никакви проблеми при редакторската работа. Предавам текста на ръкописа със слаба намеса от моя страна – на местата, където Лаура Фотиаде пропуска да сложи или добавя повече пълни или непълни членове в края на думите. Включвам се с текстуални бележки при уточнение на някои термини, характерни за румънската литература и при необходимост от допълване на библиографските препратки към цитираните съчинения на Елин Пелин. Поставям ги в прави скоби. Останалите бележки под линия са посочени от авторката на ръкописа.

В Приложение № 2 е сканиран целият текст на Черновата. В Приложение № 3 предавам образи само първата и последната страница на Беловата, за да може да се сравни с посочените по-горе разлики в ръкописния вариант. След сравнение между двата варианта на текста се оказва, че разликите в съдържанието са незначителни. Все пак, на отделни места в Черновата има твърдения, които биха подсилили идейния замисъл на авторката. Тя се е отказала от тях и те не фигурират в печатния вариант. Те могат да придадат завършеност и убедително звучене на изложението, затова в настоящето съобщение са поставени в квадратни скоби.

Отново наблягам на факта, че на този етап не успях да уточня кога точно и по какъв повод е написан текстът. Но сигурно е едно: за първи път се публикува на български език и ни напомня за творческите дирения на един успешен румънски българист от миналия век.

**ЛЮБОВ И АЛЧНОСТ В ТВОРЧЕСТВОТО
НА ЕЛИН ПЕЛИН И ЛИВИУ РЕБРЯНУ**

Лаура Баз-Фогиаде

Селската тематика, битът и противоречивите проблеми на селянина отрано занимават писателите. Тази тема влиза в литературата, представена от различни гледища: разкрасена, идилична, носителка на стари етични принципи или е дадена от песимистични позиции, като се разкрива мизерията и тъпотата на селския живот. Така например в руската, френската или германската литература, творци като Иван Тургенев, Жорж Санд¹ или Бертолд Ауербах гледат оптимистично, идеализирайки селския живот. Докато у Лев Толстой, Глеб Успенски, Антон Чехов, Оноре дьо Балзак², Емил Зола, Герхард Хаупман погледът им е мрачен, суров, селянинът в техните произведения потъва в невежество и мизерия.

[Идилична картина намираме и в румънската литература у писателите семанатористи, а народниците в България се явяват като защитници на старите хубави традиции, на нравствената чистота, издигат се против новите социални отношения, опонирайки изживяната вече картина на българското село.]³

В румънската литература писателите семънтористи⁴ принадлежат към първата категория, а в България техните съмишленици са народниците⁵.

¹ В ръкописа и печатния текст – „Джордж Санд” {вж. Приложения № 2 и № 3, л. 1}.

² В ръкописа и печатния текст – „Х. Балзак” от фр. Honoré de Balzac {вж. Приложения № 2 и 3, л. 1}.

³ Вж. Приложение № 2, л. 1а. {бел. ред.}

⁴ Семанатористи – от „Семанаторизъм” (Semănătorism) от рум. гл. *a semăna* – „сея”, „посявам”. Мощно литературно и идеологическо течение в Румъния от края на XIX и началото на XX в., възникнало около кръга на списание „Sămănătorul” (1901-1910). Писателите-семънтористи се придържат към строга патриотична линия в своето творчество, вниманието им е насочено към проблемите на румънското село, белязани от Селското въстание в Румъния през 1907 г. По-известни представители на семанаторизма са Йларие Кенди, Никорае Йорга, Михаил Садовяну, Дулиу Замфиреску, Александру Влахуца и др. – Z. Ornea, *Sămănătorismul*, București, Editura Minerva, 1970; ed. a II-a revăzută și adăugată, Editura Minerva, 1971. {бел. ред. – Р. М.}

⁵ В румънската наука като „народници” се обозначават българските автори, които се доближават смислово и емоционално до румънските семанатористи. Терминът не бива да се бърка с руското народничество. {бел. ред.}

През първите десетилетия на нашия век в много страни се налагат крупни писатели реалисти, които коренно се отличават от предшествениците си чрез нов поглед, суров, изчистен от всякаква тенденция за разкрасяване на селския живот. Такъв е полският романист Владислав Реймонт, който публикува през 1902-1909 г. своята тетралогия „Селяни”, или Олга Кобълянска с романа „Земя” (1901). В Румъния крупния художник на нашето село от Трансилвания, Ливиу Ребряну печата през 1920 г. внушителния роман „Йон”. В българската литература негов събрат е Елин Пелин с повестите „Нечиста сила” (1909), „Гераците” (1911) и „Земя” (1922).

Несъмнено картината на българското село широко е представена на социален и битов фон от много други писатели като: Антон Страшимиров, Й. Йовков, Михалаки Георгиев, Г. Караславов и други. Но най-много допирни точки за темата на нашия доклад намираме между Елин Пелин с повестите „Нечиста” сила и „Земя” и Ливиу Ребряну с романа „Йон”, където темата любов-алчност, любов-престъпление и смърт е сплавът между двамата майстори на перото.

Като че ли съдбата е наредила техния жизнен път да върви почти успоредно: Елин Пелин се ражда с 8 години преди Ребряну¹ и умира пет години след него. И двамата произхождат от село, където се учат, живеят и работят до възмъжаване.

Ребряну е първородното чедо, а след него идват още 12 деца в семейството на учителя Василе Ребряну. На 24 годишна възраст бъдещият писател прехвърля Карпатите и пристига в Букурещ, носейки в сърцето си картината на поробена Трансилвания. В Румъния той става чиновник, журналист, репортер, директор на Националния театър от Букурещ, секретар и после Председател на Дружеството на румънските писатели, а през 1939 г. е избран за академик. Дебютира през 1912 г. с том новели, продължава да пише очерци, разкази и да ги издава в отделни томове като: „Изповеди”, „Вагабонти”, „Разправата” и др. След Първата световна война се явяват крупните му романи: „Йон”, „Гарата на обесените”, „Адам и Ева”, „Чуляндра”, „Водител”, „Бунтът”, „Горилата” и др. и няколко пиеси: „Кадрил”, „Пликът”, „Апостолите”.

С появата на романа „Йон” авторът е награден от Румънската академия, а произведението оценено като истинска революция в развитието на румънската проза, по разказа на събитията, по дълбочината на художествената интроспекция в парливите въпроси на деня. „Йон” е не само романът за неутолимата жажда за земя на румънския селянин, а нещо повече, той е истински микрокосмос, в който са концентрирани всички мъки, възделения и проблеми на румънския народ от Трансилвания през дадения период, както и на всички румънци от останалите провинции.

Не е без значение да отбележим, че у Ребряну селянинът не е само абрутизираният човек от неуморния труд, жаден за земя, а у него тлеят и трепетите на любовта – дълбока, силна и устойчива. И заслугата на Ребряну се състои в това, че той прозира еросът като съставка на битието на селянина, еросът като извор на щастие и горчиви мъки. И ако се вземем в историята на литературата ще открием, че твърде късно прониква еросът в селската среда. През цели векове селянинът не е имал право да има искрени и дълбоки чувства. Едвам през периода на романтизма писателите представят селянина и като любещо същество. Обаче романтичната любов у тях е изключителна, има нравствен и

¹ Л. Ребряну е роден на 27. XI. 1885 г. в с. Търлишиуа, окръг Бистрица-Нъсуд и умира на 1. IX. 1944 г. в с. Валя Маре, окръг Арджеш.

дидактичен характер. Така например Жорж Санд¹ или Ив. Тургенев разкриват чистата любов и способността на селянина да обича, да се мъчи и да търпи. Докато у Л. Ребряну или у Елин Пелин еросят е първична разрушителна сила, често пъти враждебна спрямо етоса (нравствеността) и затова става драматична, дори трагична.

Цековица от новелата „Нечиста сила“ е красива, съблазнителна, [приканваща]², събуждайки страстите у посетителите на хана. Ето как я портретизира Елин Пелин: „Под черните ѝ дълги ресници гледаха спокойно две сини като мъниста очи. Тия очи имаха един особен блясък, като че там гаснеха и пламваха тихи, сини, студени искри. И това беше странно и хубаво. ... Мъжете мълчаха и я гледаха жадно с широко отворени очи, като че във всеки от тях дебнеше да изскочи по една хищна котка... Тая жена пълнеше с тайнствена сила всичко наоколо...“³.

Обаче тя няма нищо свято в себе си – студена, пресметлива алчна. Както отбелязва авторът – семейните ѝ отношения „Тя не страдаше от ревност, а от ненавист“⁴. Яна мрази Цеко и тая омраза растеше у нея до степента на физическото отвращение. „... Тя често го хокаше, псуваше го с най-мръсни думи и го биеше немилостиво. А той се боеше се от нея, трепереше от погледа ѝ, молеше се и плачеше като дете, но неговата слабост усилваше повече ненавистта ѝ“⁴. Тя го мрази, защото е беден.

В това отношение Цековица е просто алтер его на Йон – героя на Л. Ребряну. Тъй като тъстът не му преписва земята и ливадите си, той бие жестоко и почти ежедневно жена си Ана, докато я накара да се обеси. Косвен убиец е и на собственото си дете. Цековица и тя е виновна за смъртта на Меруда – момичето на Стоичко. Но престъпленията ѝ не спират дотук. Заради нея Младен се обесва, кметът лежи в затвора, Стоичко влиза в болницата, а младият калугер Герасим пропада морално, ограбва манастира и накрая полудява. Цялата тази върволица от нещастия, престъпления се дължи на пагубната страст към самоцелно натрупване на богатства, което води до опустошаване на душата на героинята. Красноречив е и крайт на повестта, където Елин Пелин се явява не само като проникателен психолог, но и голям майстор на словото – пестелив и само чрез смеха разкрива ада в тази душа. Рядко се среща такава женска душа с мефистофелска нравственост. Цековица е отрицателен образ, но силен и се запомва с цялата му натуралистична украса. Фактически тук еросят стои най-близо до танатос (до смъртта).

Нарушението на етичните норми, съпровождано от несподеляната любов, води до трагичен край. Смъртта, като естествено явление няма нищо мистично в себе си. Такива са героите на Ребряну и Елин Пелин – Думитру Моакъш, Ана, Йон, Младен, Еню – те приемат смъртта съвсем спокойно, като нещо нормално. Живеейки в пълна симбиоза с природата, те се чувстват сплотени с вечната земя, от която всичко се ражда и всичко отново поглъща в безконечната верига на живота и смъртта.

Ако смъртта означава края, любовта е зародиша на живота. С това чувство започват двете произведения – „Земя“ и „Йон“ – с веселието и живописата на селското хоро – където мъждукат първите трепети на моминското сърце. Това са чисти, светли пориви. И

¹ В оригиналния текст е „Джордж Санд“. Вж. Приложение № 2, л. 4 {бел. ред.}

² Тази дума не е включена в печатния текст, а само в ръкописа на л. 4 {бел. ред.}

³ Елин Пелин, *Съчинения*, т. II, изд. „Български писател“, С., 1972, с. 237. {с. 237-238, 256. бел. ред.}

⁴ Елин Пелин, виж пак там, {с. 252, 256 – бел. ред.}

на този фон Ребряну разкрива битието на селянина през призмата на социалното определяне.

Йон е беден момък, амбициозен и трудолюбив. Но той няма земя и не може да влезе в обществото на заможните и силните от селото. Значи земята е основното условие което му дава престиж, сила и нова позиция в обществото. Следователно друг избор няма – Йон, както и Еню се оженват за грозни, но богати моми и обръщат гръб на любимите си Флорика и Цвета. И така се създава нерушимата връзка между човека и земята с двойно съотношение – той е роб на земята, но и нейн стопанин. За тях земята не е самоцел, а една необходимост. Когато я придобиват и двамата я обгръщат и поглед, като че ли е най-свидно същество.

След като Василе Бачу – бащата на Ана, им прехвърля цялото имущество, „Йон, като в просъница набожно коленичи сред нивите, навежда глава и страстно целува влажната земя”¹. Неизчерпаем извор за енергия, земята, както и трудът му дават исполински размери. „Йон сега се чувстваше голям и силен като един гигант от приказките, а обърнатата бразда го гледеше немощна и победена, напълняйки внезапно сърцето му с господарска гордост. И тогава той видя как расте все по-голям и по-голям. ...Чувстваше се толкова силен, че би могъл да стопанисва цялото безкрайно поле”².

Но двамата герои, Еню и Йон плащат много скъпо за тази страст. Богатството и алчността ги опустошава. Еню, след като прави опит за убийство върху брат си Иван, за да му отнеме една нива, изведнаж изтрезнява. До края на живота обезобразеният Иван е неизлечима картина на греха му. Еню пропада, защото е обезличил братовата любов.

Йон изживява и той своята трагедия – Ана се самоубива, детето умира, а земята вече не го задоволява. Единственият светъл образ, който изпълва душата му е Флорика.

Ливиу Ребряну съчетава в Йон двете аспирации: социалната и сантименталната. Йон се стреми към пълно щастие. Като се реализира на социална основа, той се стреми към второто възжеление – личното щастие. Връщането му при Флорика е формално, защото той никога не я разлюбил, а само временно е потушил чувствата си. Обаче селската нравственост осъжда адултера (прелюбодеянието) и Йон влиза в конфликт с обществената среда. Така че смъртта на Йон не е нищо друго освен присъда в името на особени закони, неписани, поземлени закони. А Джордже е оръдието на обществената среда, която не може да търпи безнаказана измама на истинската любов и поруганото семейно спокойствие.

От цялото изложение прозира една основна цел, валидна за всяко голямо творение: „Ако няма любов, няма нищо”, както заяви румънският писател Марин Преда в последното си произведение³.

Букурещ, 23 август 1990 г.

¹ Liviu Rebreanu, *Opere alese*, vol. II, București, 1962, с. 338.

² Пак там, с. 56.

³ *Cel mai iubit dintre pământeni* (1980, Най-обичаният сред земляците) – последният роман на писателя Марин Преда (1922-1980) – {бел. ред.}

Любов и апория, в творчеството на
Вили Тьерс и Левко Вебръну

Лаура Баз-Байнор
 букурешт

Селското гетоуика, дига и пролаборативите
 пределят на алянката отранно зотилнават ти-
 сеите тие. Глози тие влизе в литературата,
 прерсостовката от разликата гледница: разкре-
 ситка, муратура, носителка на старт елитни
 притичити или е ромена от неслителитни по-
 зичии, която и разкрива мизерията и Тото-
 тата на аспекта мивот. Така Конривер в руските
 фривенските или привенските литература творит
 като Иван Тургенев, Дмитрии Софр или
 Тьерсюр Руврдох през отлителитно, мис-
 лизиратити аспекта мивот. Докато у Лев
 Шансией, Тиб Уеметски, Антон Тетов, Х.
 Тзонзак, Вилиа Зора, Терчарр Хауитман
 носредат или е ираген, суров, аспекта мивот
 в техните произведетити поточе в Нелетество и
 мизерия.

В руските литература тисотетите
 аспекта мивот притичат лема кен мурба ка-
 Теторнид, а в българските техните селитни е-
 тичи се Нораотитичити.
 X Verzip.1a

